

EVOLUȚIA ISTORICĂ A INSTITUȚIEI MOȘTENIRII

Diana TRICOLICI,
magistru în drept

RÉSUMÉ

Le droit civil régit par des règles, l'ensemble de la vie humaine, même avant la naissance jusqu'à la mort. Les êtres humains à travers les siècles destin rencontrés est en ce sens, l'artisan de son propre confort et le bien-être, l'amélioration des instruments de travail est une conséquence d'une vie meilleure. Voilà pourquoi l'homme peut être qualifié comme un créateur de l'histoire et un créateur de son propre destin. Comme étant transitoire, l'homme est soumis à une destinée implacable: naît, vit et meurt une mort inévitable.

Mots-clés: droit à l'héritage, le défunt, l'héritage juridique, testamentaire héritage, de propriété

* * *

Dreptul civil reglementează, prin intermediul normelor sale, întreaga viață a omului, încă înainte de naștere și pînă la moarte. Ființa umană de-a lungul secolelor a înfruntat destinul, fiind în acest sens artizanul propriului confort și propriei bunăstări, perfecționarea uneltelor de muncă constituind o consecință a unui trai mai bun. Iată de ce omul poate fi calificat drept un creator al istoriei și un făuritor al propriului destin. Ca ființă trecătoare, omul este supus unui destin implacabil: se naște, trăiește și piere inevitabil prin moarte.

Cuvinte-cheie: dreptul la moștenire, defunct, moștenire legală, moștenire testamentară, dreptul de proprietate

Introducere. Din punct de vedere istoric, dreptul la moștenire s-a manifestat încă din comuna primitivă. În acele timpuri, proprietatea privată încă nu exista. Numai asupra uneltelor exista o stăpînire. Astfel, pentru a supraviețui, oamenii din acea perioadă se unesc pentru a înfrunța forțele naturii și animalele sălbatice și pentru a-și procura mijloace de existență. În aceste condiții, a luat naștere acea grupare permanentă, întemeiată pe rudenie, care era ginta sau comunitatea gentilică.

Materiale utilizate și metode aplicate. Articolul de față este una dintre primele cercetări științifice autohtone cu privire la evoluția istorică a dreptului la moștenire, în cadrul căreia sînt analizate aspectele multilaterale ale condițiilor generale ale dreptului la moștenire. S-a făcut un studiu detaliat al legislației naționale și celei internaționale, al practicii judiciare și al tratărilor științifice ale autorilor autohtoni (Sergiu Baies, Nicolae Roșca, Gh. Chibac ș.a.), precum și ale celor din străinătate.

Rezultate și discuții. La moartea bărbatului sau a femeii, uneltele se cuveau ginții, ele împărțindu-se între rudele cele mai apropiate pe linie maternă în cazul ginții patriarhale, iar în cazul ginților patri-

arhale – între rudele după tată ale defunctului.

Dreptul la moștenire a început să se dezvolte odată cu apariția familiei monogame: casa, gospodăria casnică, animalele domestice treceau în proprietatea familiei mari patriarhale, mai apoi în proprietatea familiei mici, monogame. Principalele mijloace de producție ale acelei epoci au devenit obiect de proprietate privată, dar nu individuală, ci familială [16, p. 23-24].

Treptat, proprietatea grupului familial începe să dispară, făcînd loc proprietății individuale. Chiar și după dispariția sa, coproprietatea familială a lăsat urme adînci în dreptul roman, sistemul succesiunilor *ab intestat* neputînd fi explicat decît „printr-o supraviețuire a ideii proprietății colective familiale” [9, p. 15].

Într-o societate fundamentată pe proprietate privată, dreptul de proprietate nu se poate stinge prin moartea proprietarului, ci el trebuie prelungit dincolo de moartea acestuia, devenind perpetuu și transmițîndu-se astfel moștenitorilor [5, p.10].

În Egiptul Antic, copiii rezultați din căsătorie aveau dreptul la succesiunea tatălui lor, moștenirea împărțindu-se în mod egal între fii și fiice, fiul cel mai mare luînd ceva

mai mult și trebuind în schimb să se ocupe de funerarii [11, p. 220].

În această perioadă se cunoștea *instituția testamentului*, defunctul putînd dispune prin testament asupra cotelor-părți destinate soțului supraviețuitor, cultului funerar etc.

Cît privește dreptul babilonian, moștenirea se împărțea după numărul copiilor. Fetele erau excluse de la moștenire în cazul în care primiseră dotă, iar în caz contrar primeau o parte din averea mobilieră a tatălui, dar nu în deplină proprietate, ci numai în folosință, sau frații se obligau să o doteze [11, p. 223].

Codul Hamurabi nu prevedea în mod expres *instituția testamentului*, dar acorda tatălui posibilitatea de a avea preferință pentru unul dintre moștenitori [12, p. 250].

Concomitent, moștenirea în dreptul indian, la început, era bazată pe dreptul primului născut. Legea lui Manu dispunea că fiul cel mai mare lua singur întreaga avere părintească, iar ceilalți trebuiau să trăiască sub tutela sa, așa cum ar trăi și sub tutela tatălui. Mai tîrziu, s-a acordat un drept de succesiune și celorlalți fii, dar cel mai în vîrstă obținea o cotă mai mare și mai bună din punct de vedere calitativ.

Soția nu avea nici un drept la succesiunea soțului, dar fiul adoptiv avea aceleași drepturi succesoriale ca și fiul legitim. Totodată, dobîn-

direa moștenirii obliga la anumite ritualuri și sacrificii religioase pentru pomenirea celui mort.

Instituția succesiunii era cunoscută și în Grecia Antică sub două feluri: legală și testamentară. Testamentul a apărut destul de târziu în dreptul atenian, fiind considerat o excepție de la regulă. Defunctul nu putea dispune de averea sa prin testament decât în lipsă de moștenitori, care, pe de o parte, nu puteau să fie dezmoșteniți fără o justă cauză, iar pe de altă parte, nu puteau să repudieze moștenirea, oricât de oneroasă ar fi fost [13, p. 162]. Avea dreptul de a testa persoana care nu avea copil legitim de sex masculin. În situația existenței unei fiice, testatorul putea testa în favoarea unei persoane străine, cu condiția ca aceasta să o ia în căsătorie pe fiică.

Conform legilor lui Solon, pe de o parte, testamentul nu se putea face decât în cazul în care nu existau moștenitori legali, iar pe de altă parte, nu puteau face testamente femeile, minorii și nebunii [16, p. 321].

O amprentă remarcabilă în evoluția instituției succesiunii a lăsat-o și China Antică. În perioada Șan-In se obișnuia ca succesiunea să fie dată fiului mai mic al decedatului. Mai târziu, bunurile treceau de la tată la fiul cel mai mare al primei soții, care se numea „tunții”. În cazul în care decedatul nu avea copii, succesiunea trecea la rudele lui cele mai apropiate și numai în lipsa acestora era chemată la moștenire soția.

În dreptul roman, succesiunile erau de trei feluri: succesiunea legală (*ab intestat*), testamentară și contratestamentară. Conform Legii celor XII Table, ar fi contrare noțiunii de *moștenitor* persoanele străine familiei, asemenea agnaților și gentililor, care nu intră în joc decât tocmai în lipsa descendenților direcți și care nu pot să-i succeadă defunctului în privința puterii personale asupra familiei în sens strict, tocmai deoarece în lipsa lui *sui heredes*, odată cu decesul lui

pater familias, dispărea rațiunea existenței unei puteri pămîntești ca urmare a inexistenței obiectului asupra căruia se răsfrînge.

Deși mai veche, succesiunea *ab intestat* avea un caracter subsidiar, deoarece se deschidea numai în cazul în care exista testament, dreptul de a institui un moștenitor printr-un act de ultimă voință fiind considerat la romani ca unul din drepturile esențiale ale cetățeanului.

La niciun popor testamentul nu era mai cunoscut decât la romani, unde dreptul de a testa a fost instituit solemn prin Legea celor XII Table, care, prin dispoziția *pater familias, uti legassit super pecunia tutelave suo rei, ita ius esto* (ceea ce părintele de familie a dispus prin testament asupra bunurilor sau tutelei copiilor săi să fie ca o lege), acordă lui *pater familias* libertatea de a dispune de patrimoniul său [9, p. 61].

În dreptul roman, testamentul trebuia să cuprindă, sub sancțiunea nulității, instituirea eredelui (moștenitorului), conform regulii *heres este caput et fundamentum totius testamenti*. Așadar, instituirea eredelui trebuia să se afle în fruntea (*caput*) testamentului și să premerge alte dispoziții. Valabilitatea oricărui testament depindea de valabilitatea instituirii eredelui (*fundamentum*) [4, p. 443].

De regulă, romanii foloseau testamentul, deoarece prin intermediul acestuia se rezolvau numeroase probleme, de exemplu: stabilirea unei alte ordini de preferință la împărțirea averii, numirea unui tutore, dezrobirea unui sclav, dezmoștenirea unei persoane care ar fi fost chemată la succesiune, stabilirea modului în care defunctul urma să fie înmormîntat religios, moștenitorul nefiind un simplu succesor de bunuri, ci un continuator al cultului privat al celui dispărut.

Succesiunea contratestamentară reprezintă „o transmitere a patrimoniului care, în condițiile existenței unui testament, se face în alt mod decât cel prevăzut în testament”. Acest tip de succesiune avea loc în

două situații: în cazul dezmoștenirii neregulate sau al omisiunii și în cazul dezmoștenirii regulate sau al testamentului inoficios.

Comparativ cu cel roman, în vechiul drept francez și cel germanic nu exista decât succesiunea legală, în care sens o maximă germană zicea: „Cine are sîngele meu este moștenitorul meu”. Acest sistem se întemeia pe maxima formulată de Glanvilla, care la finele secolului al XIII-lea zicea: *Solus deus heredem facere potest non homo* (Numai Dumnezeu poate să creeze moștenitori, nu însă și voința omului” [6, p. 91].

În perioada vechiului drept românesc, transmiterea bunurilor succesoriale se făcea fie pe cale legală, fie pe cale testamentară. În cadrul moștenirii legale, copiii legiuiți și adoptivi (atît băieții, cît și fetele) aveau o vocație succesorală egală asupra bunurilor de baștină (ocine, dedine), sau care au fost cumpărate de părinții lor decedați. Copiii naturali veneau numai la moștenirea mamei lor. Copilul vitreg avea aceleași drepturi de moștenire ca și cel legiuit, dar numai la succesiunea părintelui bun, nu și la moștenirea soțului acestuia. Legea țării recunoștea și soțului supraviețuitor un drept de moștenire în concurs cu copiii.

În vechiul drept românesc, instituția succesiunii testamentare a îmbrăcat două forme: *diata* (testamentul scris, cunoscut și sub denumirile de *scrisoare*, *carte* sau *zapis*), ce reprezenta actul care conținea ultima voință a testatorului și *limba de moarte* (testamentul oral, nuncupativ).

De asemenea, vechiul drept românesc cunoștea mai mulți termeni pentru a denumi transmiterea patrimoniului unei persoane moarte către urmașii săi:

- *a moșteni*, *moștenire*, *moșie* vin de la cuvîntul latin *moș*, care înseamnă „strămoș”. Găsim expresia *moșul său* în Pravilele lui Vasile Lupu și Matei Basarab;

- *uric* înseamnă și hotărîrea domnească de confirmare a unui

drept de proprietate, dar și dreptul de moștenire la acea proprietate. În majoritatea documentelor se întâlnește fraza următoare: *să-i fie lui și de la noi uric*, adică de moștenire. Este un cuvânt de origine slavă și se întâlnește la slavi și la unguri;

- *detină*, de la slavonescul *ded* – „bunic”, întrebuintat în înțelesul de *bun de moștenire* în Bosnia, Serbia și Boemia;

- *ocina* este cuvânt slav de la *otac* – „tată”, înseamnă *patrimoniu moștenit de la tată*;

- *ohabnic* era folosit în documentele muntene și cele moldovenești, spre a arăta că moșia o are în moștenire de la părinți;

- *baștină*, de la *baștă* – „tată”, e de origine slavă și înseamnă tot *moștenire* [12, p. 221].

Începând cu secolul al XVIII-lea, odată cu introducerea pravilelor și cu accentuarea influenței grecești, găsim și expresia *clironomie* în înțelesul de „moștenire”.

Apariția primelor probleme de reglementare a relațiilor succesoriale, precum și ale altor relații juridice în acest domeniu, a fost determinată, în ordine consecutivă, de anumiți factori social-economici, și anume: existența statelor, regiunilor sau a altor unități teritoriale care, fiind suverane, au sisteme proprii de norme juridice civile, diferite prin conținutul lor; între locuitorii acestor formațiuni există relații de rudenie și, respectiv, transmiteri de bunuri de la unul la altul; străinilor li se recunosc unele drepturi dobândite conform legii lor personale și astfel apar elemente de recunoaștere a legii străine. Soluționarea corespunzătoare a eventualelor divergențe, care pot parveni în cadrul spectrului de circumstanțe apărute, a devenit obiectul preocupării unui șir de curente filosofico-juridice.

După căderea Imperiului Roman de Apus, popoarele cucerite au deosebit sistemele de obiceiuri ce reglementau relațiile proprii și ale celor băștinașe, în funcție de subiecții raporturilor succesoriale, instituția fiind interpretată în mod diferit. Abia către

sec. IX s-au conturat niște principii unice de stabilire a dreptului aplicabil unor asemenea relații, testamentul fiind înfăptuit după obiceiul testatorului.

Prima justificare a moștenirii, în ordine cronologică, a fost dată de caracterul familial al proprietății. Atâta timp cât bunurile erau proprietatea familiei și nu aparțineau individului, șeful familiei exercita toate drepturile grupului. La moartea șefului familiei, un alt membru devenea șef, continuând exercitarea drepturilor asupra bunurilor care erau coproprietatea familiei [8, p. 159].

Promotorii acestei idei au fost și postmoderniștii, care susțineau că evoluția relațiilor sociale trebuie să ajungă la subordonarea moralei la lege. Ulterior, acestea vor servi drept premise de formare a unei solidarități familiale între soți, prietnice pentru responsabilitatea reciprocă a acestora, pilon-cheie la fundamentarea instituției filiației, stabilirii claselor de moștenitori, a succesiunii testamentare etc.

Așadar, moartea determină transmiterea puterilor de la un șef la altul, și nu transmiterea unei universalități de drepturi și obligații de la un titular de patrimoniu la altul.

Astfel, în dreptul roman clasic se vorbea de *heres sui et necesarii*, expresie care semnifică faptul că succesorul dobândește prin moștenire bunuri ce îi aparțineau înainte, cu titlu de coproprietate, și de asemenea că succesorul dobândește aceste bunuri în mod necesar, neputând să repudieze moștenirea [10, p. 16].

În acest sens, normele succesoriale sînt configurate prin anumite elemente care precizează conceptul instituției, și anume:

A. Moștenirea, *in stricto sensu*, presupune transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una ori mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice ori statul) [6, p. 103].

Persoanele fizice ca succesori sînt cele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat

moștenirea, precum și copiii concepuți în timpul vieții și născuți vii după decesul acestuia, în cazul succesiunii testamentare, indiferent de faptul dacă sînt sau nu ai defunctului (art. 1433 alin. (1) pct. a) și b) din Codul civil (CC) al RM).

Succesori pot fi și persoanele juridice care au capacitate juridică civilă la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea (art. 1433 alin. (1) pct. a) din CC RM).

Statul ca succesor dispune de capacitate testamentară, precum și de capacitate succesorală asupra unui patrimoniu succesoral vacant (art. 1433 alin. (2) din CC RM). Conform art. 1515 din Codul civil al RM, patrimoniu este vacant dacă nu există nici succesori testamentari, nici legali sau dacă nici unul din succesori nu a acceptat succesiunea, sau dacă toți succesorii sînt privați de dreptul la succesiune. Rezultă că regulile ce guvernează moștenirea se pot aplica numai în cazul morții unei persoane fizice (art. 1432 alin. (1) CC RM), nu și în cazul încetării existenței unei persoane juridice.

Ființă trecătoare, omul (persoana fizică) piere, inevitabil, prin moarte. Pierearea fizică a omului, din punct de vedere juridic, duce la dispariția sa ca subiect de drept, dar patrimoniul lui (drepturile și obligațiile cu conținut patrimonial) rămîne. Deci, „sub pedeapsa de anarhie și imobilism, nu s-ar putea spune despre un mort, ca despre un act nul, că este considerat a nu fi existat niciodată: achizițiile sale, obligațiile sale nu pot fi tabula rasa” [15, p. 117]. *Hereditas nihil aliud est, quam successio in universum jus, quod defunctus habuerit* – moștenirea nu este altceva decît dreptul de a succede, cu toate drepturile defunctului. Patrimoniul unei persoane fizice, conceput ca totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale și a bunurilor care aparțin acesteia, este însoțitorul permanent al persoanei pe parcursul întregii sale existențe [9, p. 15].

În acest sens, moștenirea cuprinde drepturile și obligațiile din

patrimoniul defunctului, cu excepția celor strict personale;

B. Persoana despre a cărei moștenire este vorba, *defunctul*, se mai numește și *de cuius* – abreviere din formula dreptului roman *is de cuius successionis (rebus) agitur* (cel despre a cărui moștenire, bunuri este vorba) [11, p. 503].

Termenul *de cuius* (defunct) este folosit în special în moștenirea legală. În moștenirea testamentară este utilizat și termenul de *testator*, pentru a desemna *de cuius*-ul care a dispus de patrimoniul său pentru cauză de moarte.

Fără îndoială, persoana decedată se bucură prin tradiție de un anumit respect, fiind protejată, sens în care se vorbește de un drept al cadavrului la protecția intimității imaginii sale, de un drept la integritatea acestuia, de un drept la pacea ultimului lăcaș și de un drept la respectul memoriei celui decedat.

După ce bunurile au încetat să mai fie coproprietatea familiei, dreptul la moștenire apare ca o consecință firească a apariției proprietății private, fie că aceasta este privită ca funcție economică, fie ca putere juridică a proprietarului [7, p. 20].

Din momentul în care bunurile ce constituiau obiectul proprietății individuale erau supuse voinței testatorului, s-a admis că acesta putea dispune de bunurile sale și după moartea sa, moștenirea gășându-și izvorul și justificarea, și în voința exprimată sau prezumată a lui *de cuius* – „voință juridic respectată, căci este a proprietarului” [10, p. 17].

Astfel, s-a considerat că instituția moștenirii este „corolarul necesar al dreptului de proprietate”. Între *dreptul de moștenire* și *dreptul de proprietate* există o legătură indisolubilă, nașterea și dezvoltarea dreptului de moștenire fiind determinate de nașterea și prefacerile dreptului de proprietate ca urmare a schimbărilor petrecute în relațiile de producție, „ca o consecință a dezvoltării forțelor de producție,

oglundind astfel, în fiecare moment al dezvoltării istorice, organizarea economică și de clasă a fiecărei societăți”.

C. Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului se numesc *moștenitori* sau *succesori*, termeni cu care operează și actualul Cod civil al RM, fiind înțelși și termenul de *comoștenitori* în cadrul moștenirii testamentare (art. 1452 CC RM) și de *legat* (art. 1486 CC RM) [2].

Dreptul la moștenire, în sensul art. 320 din Codul civil al RM, este „o modalitate de dobândire a proprietății”. Definiția nu ar fi completă dacă nu s-ar preciza cauza juridică în temeiul căreia este dobândit acest drept. Cauza constă din îndreptățirea anumitor persoane, legate de *de cuius succesiune agitur* prin raporturi de rudenie, de a dobândi proprietatea acelor bunuri. Dacă acesta, în general, este dreptul de moștenire pentru cauză de rudenie în mod firesc se pune întrebarea: care este rațiunea aceluia atribut al persoanei de a transmite propriile bunuri după moartea sa, precum și îndreptățirea persoanelor care sînt legate prin filiație de *de cuius* de a le prelua?

Autorul R. Petrescu, în lucrarea sa *Drept succesoral*, nu este de acord în totalitate cu nici unul din aceste puncte de vedere, accentuînd că succesiunea nu poate fi considerată numai o creație a legii, deoarece, indiferent de popor sau de timpul la care raportăm, aceasta nu a încetat să se justifice prin solidaritatea membrilor familiei, prin „legitime și firești tendințe ale omului și familiei” [16, p. 13].

Aceasta a constituit, de altfel, și motivul pentru care legiuitorul autohton a tratat separat succesiunea legală de cea testamentară. Concluzia în cauză, precum și alte obiective menite să dezvolte cercetările doctrinarilor menționați, sînt reflectate de noi, împreună cu doctrinarul autohton V. Cojocaru, în articolul *Explicații terminologice ale conceptului dreptului la moștenire*.

Fundamentul dreptului la succesiune este dat de lege, Codul civil al RM, prin art. 1487, enumerînd printre modurile de dobândire ale proprietății și legatul. Deși legatul este întocmit în timpul vieții titularului dreptului subiectiv, el își produce efectul translativ de proprietate la încetarea din viață a titularului, deoarece, dacă s-ar considera că proprietatea este legată de existența fizică, ar însemna ca la data încetării din viață fără moștenitori bunurile lui *de cuius* să fie considerate fără stăpîn și să fie dobândite de primul ocupant. Prin urmare, dreptul de a dispune după moartea sa de propriile bunuri este conferit de lege.

D. În cadrul dreptului de moștenire, noțiunea de *moștenire* sau *succesiune* se întrebuintează nu numai în sensul de transmitere a patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă, dar și pentru desemnarea a însuși patrimoniului transmis din cauza de moarte, deci în sens de masă succesorală. *Hereditas est pecunia quae morte alicujus ad quem quam parvenit* – succesiunea consistă în bunurile care, prin moartea cuiva, se transmit unei persoane.

După explicațiile terminologice, „masa succesorală” este o sintagmă ce desemnează patrimoniul transmis pentru cauză de moarte, formată deci din ansamblul bunurilor și valorilor (pozitive și negative) care în totalitatea lor alcătuiesc averea succesorală rămasă după defunct și care constituie obiectul împărțelii moștenirii. Nu se include în componența masei succesorală contravaloarea primelor de asigurare plătite afară numai dacă se dovedește că respectiva asigurare a constituit, în realitate, o libertate, cum ar fi o donație indirectă făcută în favoarea unuia dintre moștenitori.

Astfel, conform art. 1444 din Codul civil al RM, „patrimoniul succesoral include atît drepturile patrimoniale (activul succesoral), cît și obligațiile patrimoniale (pasivul succesoral), pe care cel ce a

lăsat moștenirea le avea la momentul decesului”, cu excepția „drepturilor și obligațiilor patrimoniale care poartă un caracter personal și care pot aparține doar celui ce a lăsat moștenirea, și nici drepturile și obligațiile, prevăzute de contract sau de lege, care sînt valabile numai în timpul vieții celui ce a lăsat moștenirea și care încetează la decesul lui” (art. 1446 din Codul civil al RM).

Moștenitorul nu poate avea mai multe drepturi decît avea de *cujus*-ul, pentru că nimeni nu poate transmite mai multe drepturi decît el însuși are (*Nemo plus juris ad alium tranferre potest, quam ipse habet*). În acest sens, se vorbește de moștenirea (succesiunea) lăsată de defunct, de moștenirea dobîndită de moștenitori, de moștenirea sau succesiunea vacantă *hereditas iacens*, adică fără stăpîn *hereditas caduca*, etc. [8, p. 6].

E. În limbajul comun, prin *succesiune* se înțelege o înșiruire de persoane, fapte sau fenomene. Din punct de vedere etimologic, cuvîntul provine din latinescul *succesio, -onis*, care poate fi tradus prin „urmarea lucrurilor (unul după altul); înlocuire, moștenire” [12, p. 637].

În sens juridic, succesiunea sau moștenirea, care sînt sinonime, au un înțeles specializat, desemnînd transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă. O precizare se impune în legătură cu noțiunea de succesiune. Astfel, *a succedere* înseamnă „a lua locul unei alte persoane”. Astfel, cumpărătorul succede vînzătorului, fiind un succesor cu titlu particular între vii, fiind utilizată accepțiunea de transmitere de succesiune în sensul de transmitere de drepturi.

Termenul *succesiune* poate fi înțeles *in stricto* și *lato sensu*. În sensul restrîns al cuvîntului, prin moștenire înțelegem transmisiu-

nea patrimoniului (drepturilor și obligațiilor) unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice sau statul). În acest sens, se spune că *a moșteni* sau *a succedere* înseamnă „a lua locul altei persoane”.

„*Hereditas nihil aliud est, dum succesio in universum jus quod defunctus habuerit*” – moștenirea nu este altceva decît dreptul de a succede în toate drepturile defunctului.

„*Hereditas este pecunia quae morte alicujus ad quem quam parvenit*” – succesiunea constă în bunurile care, prin moartea cuiva, se transmit unei persoane.

În *lato sensu*, în cadrul dreptului civil, noțiunea de *succesiune* desemnează orice transmitere de drepturi. În acest sens, de exemplu, cumpărătorul este succesorul cu titlu particular al vînzătorului. Prin urmare, noțiunea de *succesiune* numai în sensul restrîns al cuvîntului – transmisiune pentru cauza de moarte – este echivalent al noțiunii de *moștenire*.

Concluzie. Dreptul la moștenire, pentru că este un drept fundamental, verticalizează protecția acordată subiectului. Altfel spus, dreptul nu mai produce doar efecte orizontale, între moștenitori, ci și efecte verticale, între aceștia și puterea normativă: nicio lege nu poate afecta existența acestui drept, iar exercițiul său nu poate fi restrîns, protecția verticală a dreptului fundamental la moștenire fiind asigurată prin controlul constituționalității dreptului obiectiv în materia succesiunilor.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994.

2. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 82–86/661 din 22.06.2006.

3. Codul familiei al Republicii Moldova, nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48/210 din 26.04.2001.

4. Bacaci A., Comăniță Gh. Drept civil. Succesiunile. București: Editura Științifică, 2003, 199 p.

5. Bostan G. Moștenirea legală. Chișinău: SRL Barcom, 2004, 29 p.

6. Bostan G. Succesiunea legală în Republica Moldova și România. Teză de dr. în drept. Chișinău, 169 p.

7. Cojocari E. Dreptul notarial. Chișinău: Ruxanda, 1998.

8. Deak Fr. Tratat de Drept succesoral. București: Editura Actami, 1999, 607 p.

9. Dogaru I. Drept civil. Succesiunile. București: Editura ALL BECK, 2003, 290 p.

10. Eliescu M. Curs de succesiuni. București: Ed. Humaniras, 1997, 320 p.

11. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al. Tratat de drept civil român. Vol. III. București: Editura All, 1998, 600 p.

12. Molcuț E. Drept privat român. București: Universul Juridic, 2003, 270 p.

13. Nikitiuc P. Dreptul la moștenire. Chișinău: Cartea moldovenească, 1982, 189 p.

14. Pînzari V. Dreptul familiei. Chișinău: Ed. Universitas, 2000, 162 p.

15. Robu O. Unele aspecte ale succesiunii în Republica Moldova la etapa actuală. Teză de dr. în drept. Chișinău, 2009, 172 p.

16. Safta-Romano E. Dreptul de moștenire. Iași: Ed. Graphix, 1995, 343 p.